

JAROSŁAW LIRA
JOANNA STANISŁAWSKA
Uniwersytet Przyrodniczy
Poznań

POZIOM DOCHODÓW REALNYCH I ICH PROGNOZA W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH ROLNIKÓW W PORÓWNANIU DO INNYCH GOSPODARSTW

Wprowadzenie

Gospodarstwo domowe jest wszechstronną mikrojednostką gospodarującą, która tworzy dochód, dokonuje jego podziału na różne cele, produkuje dobra, świadczy usługi oraz organizuje proces konsumpcji [5]. Celem jego działalności jest zaspokajanie potrzeb domowników poprzez dążenie do zagwarantowania im jak najlepszych warunków bytu. Cel ten jest jedną ze swoistych cech gospodarstwa domowego, wyróżniającą je spośród innych jednostek gospodarujących. Do jego osiągnięcia gospodarstwo domowe angażuje informacje i środki stanowiące jego zasoby [16].

Gospodarstwa domowe rolników¹ są jednostkami gospodarującymi o szczególnym charakterze. Ich specyfika polega na ścisłym powiązaniu gospodarstwa domowego z gospodarstwem rolnym, a zatem na przenikaniu się sfery konsumpcyjnej i produkcyjnej [7]. Nierozzerwalność powiązań ziemi z pracą rodziny w gospodarstwie rolnym dla wytwarzania żywności i wpływ tej pracy na styl życia gospodarstwa domowego i jego sytuację społeczną pozwala traktować gospodarstwo rolne i gospodarstwo domowe jako jedność [4]. Rolnik i jego rodzina występują jednocześnie jako grupa domowa i właściciele gospodarstwa rolnego, jako siła robocza i organizatorzy produkcji. Gospodarstwo rolne utrzymuje rodzinę, która wnosi na jego rzecz pracę [15]. Jedność gospodarstwa domowego i rolnego przejawia się także we wspólnie użytkowanej przestrzeni, tzn. że gospodarstwo domowe tworzone jest w miejscu istnienia gospodarstwa rolnego [8]. Czynności wykonywane przez członków gospodarstwa domowego rolników na rzecz domu i gospodarstwa rolnego przeplatają się i zależają zarów-

¹ W badaniach budżetów gospodarstw domowych Głównego Urzędu Statystycznego gospodarstwa domowe rolników są to gospodarstwa, których wyłącznym lub głównym źródłem utrzymania jest dochód pochodzący z użytkowanego indywidualnego gospodarstwa rolnego. Dodatkowym źródłem utrzymania może być emerytura, renta lub inne źródło niezarobkowe, praca najemna, praca na własny rachunek, bądź wykonywanie wolnego zawodu [2].

no w czasie, jak i przestrzeni. Gospodarstwa domowe rolników cechuje zatem zasada jedności pracy, zarządzania i własności, zorientowanie na wartości kreowane w rodzinie i otoczeniu lokalnym [12]. Ponadto występuje wspólnota dochodów gospodarstwa domowego i rolnego. Uzyskany przez gospodarstwa domowe rolników dochód warunkuje realizację celów konsumpcyjnych gospodarstwa domowego i wypełnienie funkcji produkcyjnej gospodarstwa rolnego, determinując jego możliwości inwestycyjne. Dlatego też dochody gospodarstw domowych rolników stanowią zagadnienie fundamentalne oraz przedmiot zainteresowania społecznego, są wyznacznikiem poziomu życia, tworzą środek zaspokajania potrzeb oraz istotny motyw działalności gospodarczej [13, 16]. Należy także podkreślić, że gospodarstwa domowe rolników, jako podstawowe podmioty gospodarki funkcjonujące w rolnictwie, są obiektem zainteresowania ekonomiki rolnictwa i polityki rolnej [1].

Celem pracy jest przedstawienie obrazu sytuacji dochodowej gospodarstw domowych rolników w Polsce na tle pozostałych grup społeczno-ekonomicznych ludności, w zależności od liczby osób je tworzących. Na podstawie wyników badań budżetów gospodarstw domowych, prowadzonych przez GUS, przedstawiono poziom dochodów realnych i jego dynamikę w latach 1999-2008, a ich prognozę sporządzono na lata 2009-2010.

Materiały źródłowe i metoda badań

W pracy wykorzystano dane pochodzące z badań budżetów gospodarstw domowych przeprowadzonych przez Departament Statystyki Społecznej Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie w latach 1999-2008. Dane te – po przekształceniu nominalnych dochodów, polegającym na odpowiednim pomnożeniu przez wskaźnik cen towarów i usług² – posłużyły do analizy realnych dochodów rozporządzalnych w gospodarstwach domowych rolników względem ich liczebności oraz na tle pozostałych grup społeczno-ekonomicznych. Sporządzono także średnioterminowe prognozy badanych dochodów realnych w latach 2009-2010.

Realny dochód rozporządzalny został scharakteryzowany za pomocą podstawowych miar położenia i zmienności, a ich zmiany – przy wykorzystaniu średniorocznego tempa zmian, wyznaczonego na podstawie wszystkich wyrazów szeregu czasowego [11]. Z kolei, do sporządzenia średnioterminowych prognoz dla przyszłych przeciętnych miesięcznych realnych dochodów rozporządzalnych na osobę w gospodarstwie domowym rolników w przekroju liczby osób je tworzących, jak i w pozostałych grupach społeczno-ekonomicznych ludności, wybrano model trendu pelżającego z wagami harmonicznymi.

² Dochody nominalne nie pokazują w pełni sytuacji dochodowej gospodarstw domowych, ponieważ nie uwzględniają wzrostu cen detalicznych, które znacząco wpływają na koszty utrzymania gospodarstw domowych. Poziom dochodów realnych jest zatem wprost proporcjonalny do dochodów nominalnych, a odwrotnie proporcjonalny do wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych [9]. Wskaźniki inflacji publikuje GUS w [3].

Prognozowanie za pomocą tego modelu polega na [10]:

- a) wyrównaniu szeregu czasowego realnych dochodów za pomocą trendu pełzającego;
- b) szacowaniu przyszłego prawdopodobnego kształtowania się realnych dochodów za pomocą wag harmoniczných.

Do oceny trafności prognoz posłużył średni bezwzględny błąd procentowy (jeden z podstawowych mierników błędów prognoz ex post – ŚBBP) [13]:

$$\dot{S}BBP = \frac{1}{n} \cdot \sum_{t=1}^n \left(\frac{|y_t - \hat{y}_t|}{y_t} \right) \cdot 100\%,$$

gdzie:

y_t jest wartością realnych dochodów rozporządzalnych na osobę w gospodarstwie domowym w okresie t ,

\hat{y}_t jest prognozą tych dochodów dla okresu t ($t = 1, 2, \dots, n$).

Średni bezwzględny błąd procentowy wyraża względne odchylenia prognoz od wartości realnego dochodu rozporządzalnego, tzn. w stosunku do wielkości rzeczywistych, zatem określa miarę względnego całkowitego dopasowania. Przyjęto, że skonstruowane prognozy są bardzo dobre dla $\dot{S}BBP \leq 3\%$, dobre dla $3\% < \dot{S}BBP \leq 5\%$, dopuszczalne dla $5\% < \dot{S}BBP \leq 10\%$ (prognoza, która przez jej odbiorcę może być uznana za dostatecznie dokładną lub wiarygodną) oraz niedopuszczalne dla $\dot{S}BBP > 10\%$.

Poziom realnego dochodu rozporządzalnego w gospodarstwach domowych rolników w Polsce i jego zmiany w latach 1999-2008

Sytuacja dochodowa gospodarstw domowych należy do najważniejszych obiektywnych uwarunkowań procesu zaspokajania potrzeb i zachowań w sferze konsumpcji. Sytuację dochodową najlepiej charakteryzuje kategoria dochodu rozporządzalnego³, prezentowana w ramach badań budżetów gospodarstw domowych przez GUS [6]. W pracy poddano analizie realne dochody rozporządzalne w gospodarstwach domowych rolników w porównaniu do dochodów uzyskiwanych w gospodarstwach domowych pracowników na stanowiskach zarówno robotniczych, jak i nierobotniczych, utrzymujących się z pracy na własny rachunek oraz emerytów i rencistów, według liczby osób je tworzących w Polsce w latach 1999-2008.

Realny przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na osobę w gospodarstwach domowych rolników charakteryzował się największą zmiennością na tle

³ Dochód rozporządzalny jest sumą bieżących dochodów gospodarstwa domowego z poszczególnych źródeł, pomniejszoną o zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych, o podatki od dochodów i własności płaconych przez osoby pracujące na własny rachunek, w tym przedstawicieli wolnych zawodów i osób użytkujących indywidualne gospodarstwo rolne, oraz o składki na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne. W skład dochodu rozporządzalnego wchodzi dochody pieniężne i niepieniężne, w tym spożycie naturalne oraz towary i usługi otrzymane nieodpłatnie. Na dochód rozporządzalny składają się: dochód z pracy najemnej, z pracy na własny rachunek, z indywidualnego gospodarstwa w rolnictwie, ze świadczeń i ubezpieczeń społecznych, z tytułu własności, z wynajmu nieruchomości oraz pozostały dochód [2].

pozostałych grup społeczno-ekonomicznych analizowanych według liczby osób w gospodarstwie domowym. Wśród gospodarstw domowych dwuosobowych rolnicy odznaczali się dużą zmiennością dochodu (36,82%), pracujący na własny rachunek – średnią zmiennością, a pozostałe grupy społeczno-ekonomiczne – małym zróżnicowaniem poziomu dochodów. Z kolei, rozważając dynamikę dochodów w latach 1999-2008 zaobserwowano, że gospodarstwa domowe rolników odznaczały się średnim tempem wzrostu względem pozostałych grup społeczno-ekonomicznych, wzrastały bowiem średnio w roku o 1,21%. Najszybciej wzrastały dochody realne gospodarstw domowych pracujących na własny rachunek (3,03%), najwolniej zaś rencistów (0,25%). Przeciętne miesięczne dochody realne na osobę mierzone za pomocą mediany z lat 1999-2008 w gospodarstwach domowych rolników i pracowników na stanowiskach robotniczych były na bardzo zbliżonym poziomie, jednakże na zdecydowanie niższym w porównaniu do gospodarstw domowych pracujących na własny rachunek i pracujących na stanowiskach nierobotniczych. Dochody w gospodarstwach domowych rolników były niższe aż o 84,66% w odniesieniu do gospodarstw domowych utrzymujących się z pracy na własny rachunek, o 75,18% w stosunku do gospodarstw domowych pracowników na stanowiskach nierobotniczych oraz o 12,14% w porównaniu do gospodarstw domowych emerytów; przekraczały tylko o 18,68% dochody gospodarstw domowych rencistów (tab. 1). Poziom rozporządzalnych dochodów w latach 2003-2004 w gospodarstwach domowych rolników był najniższy na tle pozostałych grup społeczno-ekonomicznych, w pozostałych natomiast latach analizowanego okresu najniższe dochody miały dwuosobowe gospodarstwa domowe rencistów (tab. 2).

Z analizy trzypięciorobowych gospodarstw domowych wynika, że rolnicy odznaczali się średnim zróżnicowaniem poziomu dochodów, a pozostałe grupy społeczno-ekonomiczne małym (poniżej 10%). W przypadku czteroosobowych gospodarstw domowych wszystkie grupy społeczno-ekonomiczne (poza pracownikami na stanowiskach nierobotniczych) charakteryzowały się średnią zmiennością dochodów. Gospodarstwa domowe rolników wyróżniały się najwyższym tempem wzrostu dochodów względem pozostałych grup społeczno-ekonomicznych, co świadczyło o poprawiającej się ich sytuacji finansowej (dochody trzypięciorobowych gospodarstw domowych rolników wzrastały średnio w roku aż o 9,51%, a czteroosobowych – o 1,85%). Przeciętne miesięczne dochody realne na osobę mierzone za pomocą mediany z lat 1999-2008 w trzypięciorobowych gospodarstwach domowych rolników i pracowników na stanowiskach robotniczych, a także w odpowiadających im czteroosobowych gospodarstwach były na tym samym poziomie. Dochody w tych grupach gospodarstwach domowych rolników były jednakże niższe aż o ok. 50% w stosunku do gospodarstw domowych pracowników na stanowiskach nierobotniczych, o ok. 55% w odniesieniu do gospodarstw domowych utrzymujących się z pracy na własny rachunek oraz o ok. 10% w porównaniu do gospodarstw domowych emerytów. W gorszej sytuacji były tylko gospodarstwa domowe rencistów – o 20% niższe niż rolników (tab. 1). W latach 1999-2008 poziom realnych rozporządzalnych dochodów był najniższy w trzy- i czteroosobowych gospodarstwach

domowych rencistów (tab. 2). Spostrzeżono, że w stosunku do trzyosobowych gospodarstw domowych rolników w gospodarstwach domowych pracujących na własny rachunek i pracowników na stanowiskach nierobotniczych oraz emerytów dochody były wyższe odpowiednio: o 148,45%, o 130,43% oraz o 67,98% w 1999 roku i dysproporcje te zmniejszyły się odpowiednio: o 107,4 punktów proc., o 89,59 punktów proc. i 77,85 punktów proc. w 2008 roku w odniesieniu do 1999 roku (tab. 2). Natomiast w przypadku czteroosobowych gospodarstw domowych dochody pracujących na własny rachunek, pracowników na stanowiskach nierobotniczych oraz emerytów były wyższe od dochodów rolników odpowiednio: o 52,77%, o 44,21% i o 12,06% w 1999 roku i różnice te zmniejszyły się odpowiednio: o 19,09 punktów proc., o 11,92 punktów proc. i o 20,62 punktów proc. w 2008 roku w porównaniu do 1999 roku (tab. 2).

W przypadku gospodarstw domowych rolników pięcioosobowych oraz sześć- i więcej osobowych przeciętny miesięczny realny dochód rozporządzalny na osobę w latach 1999-2008 charakteryzował się średnią zmiennością. Dochody pięcioosobowych gospodarstw domowych rolników wzrastały średnio w roku o 3,29%, tj. najsilniej na tle pozostałych grup społeczno-ekonomicznych, a w przypadku najliczniejszych gospodarstw domowych (sześć- i więcej osobowych) – o 2,67%. W latach 1999-2008 poziom przeciętnych realnych rozporządzalnych dochodów w pięcioosobowych gospodarstwach domowych rolników mierzony za pomocą mediany był wyższy niż w gospodarstwach domowych rencistów o 29,36%, a pracowników na stanowiskach robotniczych o 10,35%. W przypadku emerytów kształtował się on na podobnym poziomie jak w gospodarstwach rolników. Natomiast pięcioosobowe gospodarstwa pracowników na stanowiskach nierobotniczych i pracujących na własny rachunek dysponowały dochodem wyższym niż rolnicy odpowiednio: o 36,67% i o 32,65% (tab. 2). Z kolei, w najliczniejszych gospodarstwach domowych rolników dochód realny był na zbliżonym poziomie jak w gospodarstwach domowych pracujących na własny rachunek i niższy o 15,47% w stosunku do pracowników na stanowiskach nierobotniczych. Dochody pracowników na stanowiskach robotniczych, emerytów i rencistów w porównaniu do rolników były niższe odpowiednio: o 27,53%, o 20,86% i o 41,63%.

Rozpatrując gospodarstwa domowe rolników według liczby osób je tworzących zauważamy, że najwyższe przeciętne realne dochody rozporządzalne na osobę (mierzone za pomocą mediany) uzyskiwały gospodarstwa domowe dwuosobowe. Odnaczały się one także największą zmiennością realnych dochodów. Natomiast najniższe dochody charakteryzowały pięcioosobowe gospodarstwa i były one najmniej zróżnicowane na tle lat 1999-2008.

Tabela 1

**Charakterystyki realnego dochodu rozporządzalnego w gospodarstwach domowych^a
według grup społeczno-ekonomicznych i liczby osób je tworzących
w Polsce w latach 1999-2008**

Gospodarstwa domowe	Charakterystyki realnego dochodu rozporządzalnego				
	minimum (zł/m-c/os.)	mediana (zł/m-c/os.)	maksimum (zł/m-c/os.)	współczynnik zmienności (%)	średniookresowe tempo zmian (%)
Pracr-1	811,11	883,55	1039,69	8,29	0,43
Pracnr-1	1531,92	1668,72	1945,49	6,76	1,81
E-1	797,92	884,39	944,02	5,46	1,49
Ren-1	723,92	773,45	842,18	4,68	0,87
Pracr-2	700,40	741,87	906,51	8,53	0,46
Pracnr-2	1138,74	1236,34	1490,75	8,00	1,73
Rol-2	432,37	705,75	1403,31	36,82	1,21
Pracwr-2	1118,64	1303,25	1635,17	13,19	3,03
E-2	722,16	791,42	866,22	5,58	1,06
Ren-2	548,93	573,94	607,80	3,61	0,25
Pracr-3	537,71	560,76	721,89	9,76	0,70
Pracnr-3	832,71	888,83	1103,09	9,15	1,61
Rol-3	361,37	565,95	881,88	25,77	9,51
Pracwr-3	891,10	916,51	1131,06	9,58	1,26
E-3	572,21	617,03	705,95	6,24	0,62
Ren-3	420,74	442,98	551,70	8,36	0,17
Pracr-4	434,07	453,45	593,02	10,56	0,40
Pracnr-4	653,42	700,13	868,20	9,33	1,79
Rol-4	379,82	450,64	679,48	22,18	1,85
Pracwr-4	666,71	690,67	882,67	11,11	1,03
E-4	457,48	513,03	683,33	12,09	1,04
Ren-4	339,81	356,51	475,83	10,87	0,44
Pracr-5	361,15	375,93	501,00	11,21	1,10
Pracnr-5	539,77	573,09	707,60	9,04	-1,15
Rol-5	369,50	419,33	692,49	25,07	3,29
Pracwr-5	502,74	556,23	734,19	12,13	1,58
E-5	402,89	414,22	505,79	8,65	0,15
Ren-5	270,55	296,22	332,14	6,17	0,25
Pracr-6	294,16	309,03	441,09	14,76	0,35
Pracnr-6	461,22	492,42	586,72	7,93	0,02
Rol-6	313,29	426,43	501,21	17,02	2,67
Pracwr-6	394,40	433,81	625,83	16,97	1,97
E-6	318,24	337,47	382,58	6,25	0,25
Ren-6	226,74	248,90	291,31	7,30	0,45

^a Oznaczenie grup gospodarstw domowych: Pracnr – gospodarstwo domowe pracujących na stanowiskach nierobotniczych, Pracr – gospodarstwo domowe pracujących na stanowiskach robotniczych, Rol – gospodarstwo domowe rolników, Pracwr – gospodarstwo domowe pracujących na własny rachunek, Ren – gospodarstwo domowe rencistów, E – gospodarstwo domowe emerytów. Natomiast cyfry 1, 2, 3, 4, 5, 6 oznaczają liczbę osób w gospodarstwie domowym odpowiednio: 1, 2, 3, 4, 5, 6 i więcej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Budżety Gospodarstw Domowych w 1999, 2000, ..., 2008 r.

Tabela 2

Relacje realnego dochodu rozporządzalnego w gospodarstwach domowych^a rolników w stosunku do liczby osób je tworzących i pozostałych grup społeczno-ekonomicznych w Polsce w latach 1999-2008

Gospodarstwa domowe (dochód rolników = 100)	Lata									
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Pracr-2	102,49	119,65	103,83	89,60	158,13	164,22	105,07	87,09	83,02	64,60
Pracnr-2	156,72	191,82	173,34	137,05	269,45	288,95	181,57	145,59	132,02	106,23
Rol-2	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Pracwr-2	153,96	189,88	179,16	134,97	293,94	296,67	193,29	152,23	159,23	116,52
E-2	102,77	116,92	111,68	88,33	174,53	183,38	115,34	94,57	82,95	61,73
Ren-2	78,20	88,87	83,10	65,58	127,25	130,96	80,66	67,04	60,30	43,28
Pracr-3	154,92	94,42	98,49	74,08	113,17	99,01	108,72	102,71	72,34	92,17
Pracnr-3	230,43	142,37	150,69	114,59	177,63	163,32	183,73	162,99	112,88	140,84
Rol-3	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Pracwr-3	248,45	148,97	164,06	122,26	180,24	167,35	184,98	181,82	128,26	141,06
E-3	167,98	95,66	108,96	82,50	126,28	112,59	120,82	114,54	76,42	90,13
Ren-3	124,46	70,34	76,80	58,71	90,13	79,20	87,23	79,89	62,56	61,10
Pracr-4	101,88	121,66	99,29	102,66	106,44	108,77	80,97	77,24	77,22	90,36
Pracnr-4	144,21	187,18	151,90	153,73	167,64	175,16	125,71	123,85	117,66	132,30
Rol-4	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Pracwr-4	152,77	181,18	148,76	157,72	164,50	177,62	125,80	124,94	129,90	133,68
E-4	112,06	120,45	111,98	118,69	124,00	129,60	92,03	112,69	84,93	91,44
Ren-4	80,22	90,79	79,09	83,63	84,30	87,96	62,03	78,47	57,27	60,19
Pracr-5	94,65	93,43	88,64	99,02	96,67	87,17	88,13	75,04	67,18	72,35
Pracnr-5	160,66	137,19	134,37	146,08	143,48	139,02	133,26	105,47	99,83	102,18
Rol-5	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Pracwr-5	131,72	141,73	118,47	137,28	134,08	133,12	131,74	107,17	91,30	106,02
E-5	108,41	99,32	95,75	109,04	107,42	97,61	96,37	80,61	73,79	73,04
Ren-5	74,33	65,40	67,79	82,97	76,74	68,17	67,25	54,78	48,20	47,96
Pracr-6	92,84	95,03	95,95	71,92	87,25	67,74	69,16	80,13	78,80	88,12
Pracnr-6	142,78	150,81	146,49	114,93	141,29	112,93	103,61	115,94	111,10	117,22
Rol-6	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Pracwr-6	119,28	137,48	122,00	104,37	116,12	93,85	103,11	122,05	111,82	125,03
E-6	95,52	102,35	98,44	76,82	99,06	77,88	73,85	79,12	76,33	73,41
Ren-6	70,07	76,94	77,58	54,16	71,81	55,39	55,17	59,51	54,30	58,20

^a Oznaczenie grup gospodarstw jak w tab. 1.

Źródło: Jak w tab. 1.

Prognoza realnego dochodu rozporządzalnego w gospodarstwach domowych rolników w Polsce na lata 2009-2010

W tabeli 3 przedstawiono skonstruowane za pomocą trendu pełzającego z wagami harmonicznymi prognozy na lata 2009-2010 przeciętnego realnego dochodu rozporządzalnego w gospodarstwach domowych, przypadającego miesięcznie na osobę według grup społeczno-ekonomicznych i liczby osób je tworzących w Polsce. Prognozy te posłużyły do wyznaczenia relacji realnego dochodu gospodarstw domowych rolników w odniesieniu do pozostałych grup społeczno-ekonomicznych w poszczególnych składach liczebnych tych gospodarstw, a ich tendencje rozwojowe uwzględniające prognozy relacji dochodowych zobrazowano na rys. 1-5. Jedyne nieznaczny spadek (o 1,20%) realnych dochodów rozporządzalnych przewiduje się w czteroosobowych gospodarstwach domowych rencistów, a w pozostałych gospodarstwach – wzrost od 0,33% (w 4-osobowych gospodarstwach emerytów) do 11,12% (w 2-osobowych gospodarstwach rolników). Z kolei, rozważając relacje dochodowe rolników w porównaniu do pozostałych wyodrębnionych grup gospodarstw domowych według głównego źródła utrzymania i liczby członków, prognozuje się zmniejszenie dysproporcji dochodowej poprzez wzrost realnego dochodu rozporządzalnego w obrębie dwu-, trzy- i pięcioosobowych oraz czteroosobowych (poza pracującymi na stanowiskach robotniczych), a także sześć- i więcej osobowych (poza pracującymi na stanowiskach robotniczych i na własny rachunek) gospodarstwach rolników w stosunku do pozostałych grup społeczno-ekonomicznych. W dwuosobowych gospodarstwach domowych jedynie u pracujących na własny rachunek dochód realny będzie większy o 9,50% w stosunku do rolników w 2010 roku i ta dysproporcja dochodowa zmniejszy się o 7 punktów proc. w porównaniu do 2008 roku. Natomiast w trzy-, cztero- oraz sześć- i więcej osobowych gospodarstwach domowych pracujących na stanowiskach nierobotniczych i na własny rachunek realne dochody rozporządzalne będą wyższe odpowiednio: o ok. 22% (dla obu grup), o 26,40% i o 31,94%, o 14,30% i o 24,63% w porównaniu do rolników, a ich dysproporcje dochodowe spadną odpowiednio: o niecałe 19% (dla obu grup), o 5,90% i 1,73%, o 2,92% i o 0,40% w odniesieniu do 2008 roku. W przypadku pięcioosobowych gospodarstw domowych realne dochody rozporządzalne rolników przekroczą pozostałe grupy społeczno-ekonomiczne w 2010 roku. W latach 2009-2010 najmniejszymi realnymi dochodami w stosunku do rolników będą cechować się gospodarstwa domowe rencistów bez względu na ich skład liczebny. Dochody realne rencistów będą mniejsze od ok. 44,5% (6- i więcej osobowe) do nieco ponad 63% (2-osobowe) w 2010 roku. Kolejnymi grupami społeczno-ekonomicznymi o niższych dochodach realnych od ok. 10% (6- i więcej osobowe) do ok. 42% (2-osobowe) w odniesieniu do gospodarstw domowych rolników będą pracujący na stanowiskach robotniczych, a także emeryci – o realnych dochodach niższych od ok. 22% (4-osobowe) do ok. 48% (2-osobowe) w 2010 roku.

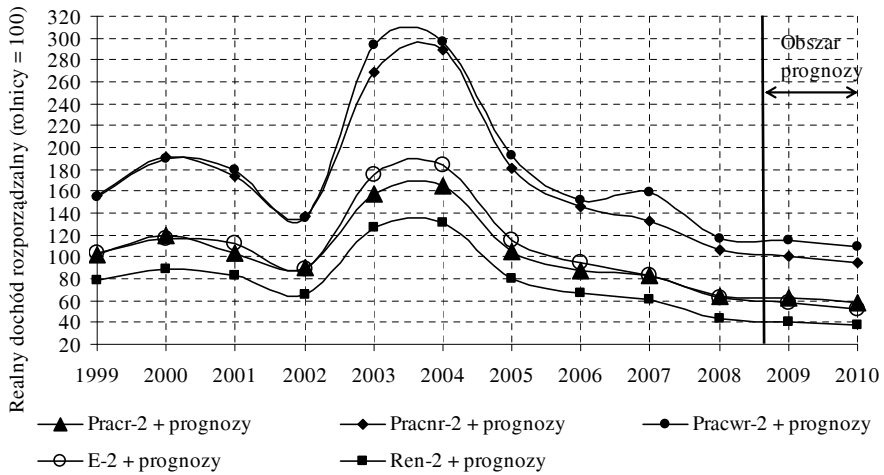
Tabela 3

**Prognoza realnego dochodu rozporządzalnego w gospodarstwach domowych^a
według grup społeczno-ekonomicznych i liczby osób je tworzących
w Polsce na lata 2009-2010**

Gospodarstwa domowe	Prognoza			
	Dochód (zł/os./m-c)		Relacje dochodów (rolnicy = 100)	
	2009	2010	2009	2010
Pracr-2	948,80	990,90	62,06	58,33
Pracnr-2	1535,30	1598,00	100,43	94,07
Rol-2	1528,80	1698,80	100,00	100,00
Pracwr-2	1767,40	1860,20	115,61	109,50
E-2	878,70	895,40	57,48	52,71
Ren-2	619,10	627,60	40,50	36,94
Pracr-3	756,70	796,70	82,52	81,10
Pracnr-3	1148,40	1200,70	125,23	122,22
Rol-3	917,00	982,40	100,00	100,00
Pracwr-3	1162,60	1200,40	126,78	122,19
E-3	724,10	744,10	78,96	75,74
Ren-3	518,10	529,40	56,50	53,89
Pracr-4	626,80	662,50	88,34	88,74
Pracnr-4	904,30	943,70	127,46	126,40
Rol-4	709,50	746,60	100,00	100,00
Pracwr-4	942,10	985,10	132,78	131,94
E-4	580,40	582,30	81,80	77,99
Ren-4	375,00	370,50	52,85	49,62
Pracr-5	525,60	553,80	68,67	67,21
Pracnr-5	748,90	783,80	97,84	95,12
Rol-5	765,40	824,00	100,00	100,00
Pracwr-5	758,60	801,50	99,11	97,27
E-5	532,10	553,20	69,52	67,14
Ren-5	342,90	352,60	44,80	42,79
Pracr-6	468,90	498,10	87,99	89,60
Pracnr-6	611,80	635,40	114,81	114,30
Rol-6	532,90	555,90	100,00	100,00
Pracwr-6	655,20	692,80	122,95	124,63
E-6	382,40	390,00	71,76	70,16
Ren-6	298,90	308,60	56,09	55,51

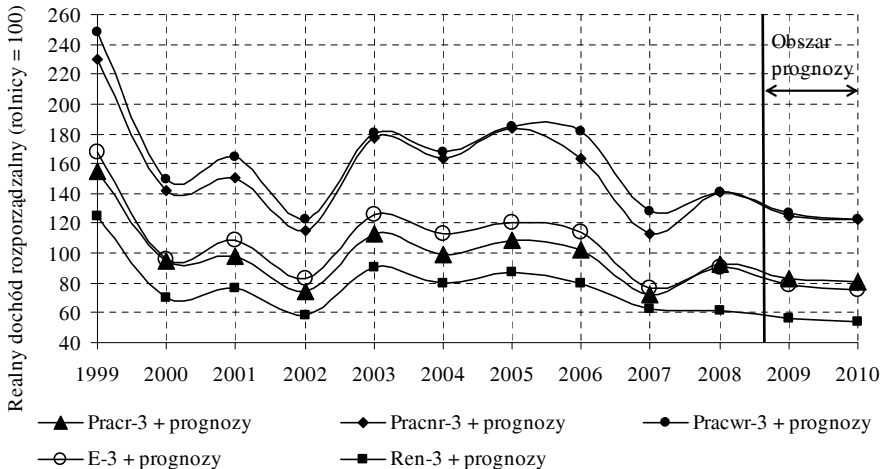
^a Oznaczenia grup gospodarstw jak w tab. 1.

Źródło: Jak w tab. 1.

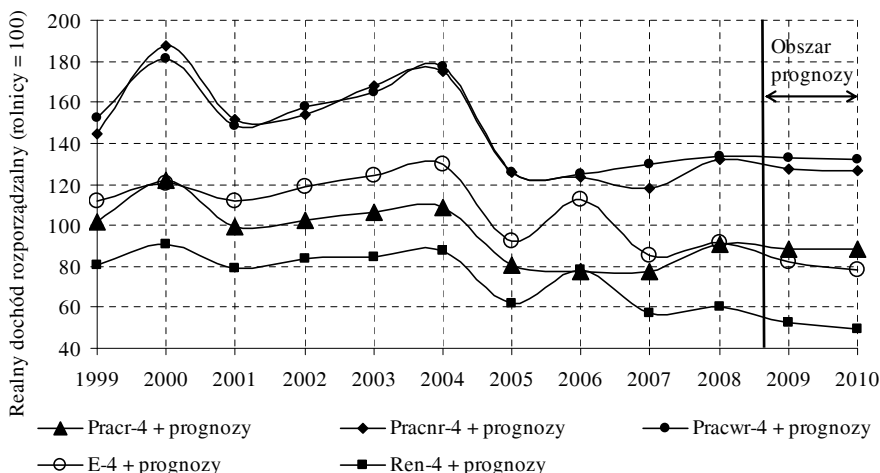
Rys. 1. Kształtowanie się relacji realnego dochodu rozporządzalnego w dwuosobowych gospodarstwach domowych rolników w stosunku do pozostałych grup społeczno-ekonomicznych w Polsce w latach 1999-2008 i ich prognozy na lata 2009-2010

Źródło: Jak w tab. 1.

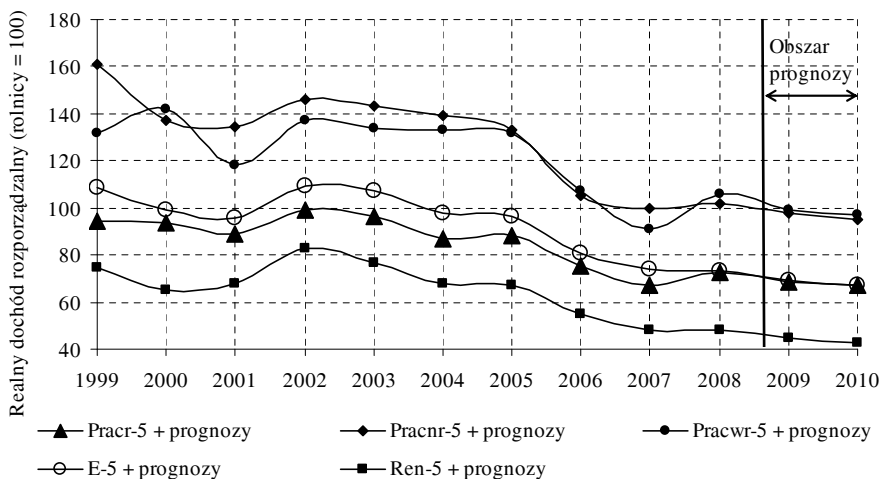
Rys. 2. Kształtowanie się relacji realnego dochodu rozporządzalnego w trzynosobowych gospodarstwach domowych rolników w stosunku do pozostałych grup społeczno-ekonomicznych w Polsce w latach 1999-2008 i ich prognozy na lata 2009-2010

Źródło: Jak w tab. 1.

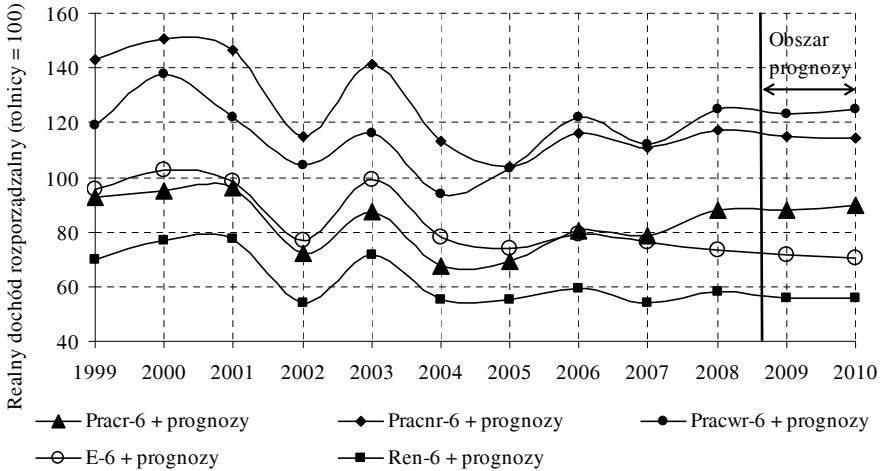
Rys. 3. Kształtowanie się relacji realnego dochodu rozporządzalnego w czteroosobowych gospodarstwach domowych rolników w stosunku do pozostałych grup społeczno-ekonomicznych w Polsce w latach 1999-2008 i ich prognozy na lata 2009-2010

Źródło: Jak w tab. 1.

Rys. 4. Kształtowanie się relacji realnego dochodu rozporządzalnego w pięcioosobowych gospodarstwach domowych rolników w stosunku do pozostałych grup społeczno-ekonomicznych w Polsce w latach 1999-2008 i ich prognozy na lata 2009-2010

Źródło: Jak w tab. 1.

Rys. 5. Kształtowanie się relacji realnego dochodu rozporządzalnego w sześć- i więcej osobowych gospodarstwach domowych rolników w stosunku do pozostałych grup społeczno-ekonomicznych w Polsce w latach 1999-2008 i ich prognozy na lata 2009-2010

Źródło: Jak w tab. 1.

Podsumowanie

Analiza przeciętnych miesięcznych realnych dochodów rozporządzalnych na osobę w gospodarstwach domowych rolników w porównaniu do pozostałych grup społeczno-ekonomicznych ludności według liczby osób w gospodarstwie domowym, którą przeprowadzono w oparciu o dane pochodzące z badań budżetów gospodarstw domowych, prowadzi do następujących wniosków:

- w latach 1999-2008 występowało znaczne zróżnicowanie sytuacji dochodowej w gospodarstwach domowych wyodrębnionych według grupy społeczno-ekonomicznej i liczby osób je tworzących;
- im większa liczba osób w gospodarstwie domowym, tym korzystniejsza sytuacja dochodowa gospodarstw domowych rolników na tle pozostałych grup społeczno-ekonomicznych ludności;
- model trendu pełzającego z wagami harmonicznymi o 3-elementowej długości segmentu pozwolił uzyskać bardzo dobre prognozy realnych dochodów rozporządzalnych w 24 grupach gospodarstw domowych (dokładność prognoz mierzona średnim bezwzględnym błędem procentowym była zdecydowanie poniżej 3%), dobre prognozy – w czterech grupach (poniżej 5%), a dopuszczalne – w dwóch grupach (poniżej 10%);
- prognozuje się zmniejszenie dysproporcji dochodowych gospodarstw domowych rolników w odniesieniu do pozostałych grup społeczno-ekonomicznych poprzez wzrost ich realnego dochodu rozporządzalnego w obrębie dwu-, trzy- i pięcioosobowych oraz czteroosobowych (poza pracującymi na stanowiskach

- robotniczych), a także sześćo- i więcej osobowych (poza pracującymi na stanowiskach robotniczych i na własny rachunek) gospodarstw;
- w latach 2009-2010 najmniejszymi realnymi dochodami w stosunku do rolników będą cechować się gospodarstwa domowe rencistów bez względu na ich skład liczebny, a najwyższymi – pracujący na własny rachunek (za wyjątkiem 5-osobowych gospodarstw).

Literatura:

1. Adamowicz M.: Wiejskie gospodarstwa domowe w obliczu problemów transformacji, integracji i globalizacji. Prace Naukowe KPAiM SGGW nr 33. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2004.
2. Budżety gospodarstw domowych w 1999, 2000, ..., 2008 r. GUS, Warszawa.
3. Ceny w gospodarce narodowej w 1999, 2000, ..., 2008 r. GUS, Warszawa.
4. Chmielewska B.: Spożycie żywności w gospodarstwach domowych rolników. IERiGŻ, Warszawa 2000.
5. Gutowska K., Ozimek I., Laskowski W.: Uwarunkowania konsumpcji w polskich gospodarstwach domowych. SGGW, Warszawa 2001.
6. Kusińska A, Olejniczuk-Merta A.: Konsumpcja w Polsce. IBRKK, Warszawa 2009.
7. Kwasek M.: Poziom życia rolników w świetle badań budżetów gospodarstw domowych. IERiGŻ, Warszawa 2000.
8. Michna W.: Wiejskie gospodarstwa domowe. LSW, Warszawa 1989.
9. Smyczek S.: Racjonalność gospodarowania dochodami w polskich gospodarstwach domowych. Wydawnictwo AE im. K. Adamickiego w Katowicach, 2005.
10. Stańko S.: Prognozowanie w rolnictwie. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 1999.
11. Wysocki F., Lira J.: Statystyka opisowa. Wydawnictwo AR w Poznaniu, 2005.
12. Zegar J.: Gospodarstwo i ludność chłopska współcześnie. IERiGŻ, Warszawa 1999.
13. Zegar J.: Dochody w rolnictwie w okresie transformacji i integracji europejskiej. IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008.
14. Zeliaś A., Pawełek B., Wanat S.: Prognozowanie ekonomiczne. Teoria, przykłady, zadania. PWE, Warszawa 2003.
15. Żelazna K.: Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania pracy kobiet w wiejskim gospodarstwie domowym. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 1993.
16. Żelazna K., Kowalczyk I., Mikuta B.: Ekonomika konsumpcji: elementy teorii. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2002.

JAROSŁAW LIRA
JOANNA STANISŁAWSKA
University of Life Sciences
Poznań

LEVEL AND PROJECTION OF INCOME OF FARMERS' HOUSEHOLDS, COMPARED TO OTHER HOUSEHOLDS

Summary

The aim of the study was to present the income situation of farmers' households in Poland, in comparison with other social and economic groups of the population, depending on the number of people in a household. Based on the research of household budgets carried out by the Central Statistical Office, the level of real income and its changes between 1999 and 2008 were presented, and a projection for 2009 and 2010 was drawn up.

The analysis carried out shows that between 1999 and 2008 the income situation of households was significantly diversified. The higher number of household members entailed a better income situation of farmers' households as compared to other social and economic groups. Income disproportions between farmers' households are expected to decline, compared to other social and economic groups, as a result of the growth of their real disposable income. In 2009 and 2010, households of pensioners, irrespective of the number of their members, will obtain the lowest real income, as compared to farmers, while the highest income will be generated in households of the self-employed (except for 5-member households).